

Preložil Karol Chmel

**„Pripime si na naše rakvy,
vyrobené zo storočného duba
ktorý zasadia naše deti!“**

absynt
prekliati/reportéri

Wojciech Górecki

Prípitosk na predkov

absynt

Wojciech Górecki: Prípítok na predkov

Preložil Karol Chmel

0 25 50 75 100 km

○ Čerkesk

RUSKÁ FEDERÁCIA

ABCHÁZSKO

○ Suchumi

Nalčik ○

Magas ○

Vladikavkaz ○

Mestia ○

JUŽNÉ OSETSKO

○ Cchinvali

ČIERNE MORE

GRUZÍNSKO

Gori ○

Mccheta ○

Tbilisi

Batumi

○ **ADŽARSKO**

○ Gyumri

ARMÉNSKO

Jerevan ○

○ Ečmiadzin

TURECKO

bývalá separatistická Republika Náhorný Karabach

© Vojtěch Maňka 2018

Financované Európskou úniou. Vyjadrené názory a postoje sú názormi a vyhláseniami autora a nemusia nevyhnutne odrážať názory a stanoviská Európskej únie alebo Európskej výkonnej agentúry pre vzdelávanie a kultúru (EACEA). Európska únia ani EACEA za ne nepreberajú žiadnu zodpovednosť.

**Co-funded by
the European Union**

Copyright © by Wojciech Górecki, 2010

Translation © Karol Chmel

Design & Layout © Pavlína S. Morháčová

Cover Photo: Azərbaycan Respublikası Dövlət Kino-Foto
Sənədləri Arxivı/State Archive of Film and Photographic
Documentation of the Republic of Azerbaijan

ISBN 978-80-8203-683-4

Rodičom

*Tak tu sedíme spolu, predstavitelia troch najväčších
národov Kaukazu – Gruzínka, moslim (Azerbajdžanec)
a Armén. Narodili sme sa pod tým istým nebom,
žijeme na tej istej Zemi. Líšime sa, ale sme jedno –
ako Svätá Trojica. Patríme zároveň do Európy
i do Ázie, vstreballi sme do seba Západ aj Východ –
a s oboma sa delíme o naše bohatstvo.*

(Kurban Said: Ali a Nino)

Úvod k slovenskému vydaniu

Ak by táto kniha rozprávala len o aktuálnej politike, dávno by stratila svoju platnosť. V roku 2010, keď sa ukázalo prvé poľské vydanie *Prípitku na predkov*, na Južnom Kaukaze bolo Arménsko spojencom Ruska a Gruzínsko sa usilovalo o vstup do Európskej únie a NATO. Azerbajdžan sa dištancoval rovnako od Moskvy, ako aj od Západu; nádeje však vkladal do členstva v Rade Európy, OBSE a OSN. Dúfal, že vďaka takzvanej mnohostrannej diplomacii sa mu podarí získať Náhorný Karabach a najmä oblasti v jeho okolí, ktoré boli v tom čase v rukách Arménska.

V roku 2018 sa v Arménsku odohrala pokojná revolúcia. V jej dôsledku padol klan z Karabachu, ktorý vládol v krajine viac ako dvadsať rokov. Vlady sa ujal Nikol Pašinjan, novinár a opozičný politik, ktorý dlhé roky bojoval za vystúpenie Arménska z postsovietskych integračných štruktúr kontrolovaných Kremľom. Bol som tam v priebehu revolúcie, rozprával som sa s ľuďmi od Pašinjana. Tvrdili, že ich cieľom je reforma štátu a jeho posilnenie. Arménsko, uistovali, dodrží svoje záväzky voči Moskve, ale ide o to, aby jeho pozícia voči Rusku bola čoraz silnejšia. Ideálne taká, akú malo Fínsko počas Zimnej vojny – demokratická a vnútorne slobodná za cenu svojej neutrality. Všetko pre to, aby – keď sa ukáže taká príležitosť – bolo pripravené na zmenu spojencov.

Veľkým *gamechangerom* sa stala plnoformátová agresia Ruska na Ukrajine, ktorá sa začala vo februári 2022 (vojnu, ako aj obdobie pred ňou fenomenálne opísal slovenský reportér Tomáš Forró). V tom čase Azerbajdžan kontroloval už väčšiu časť neuznanej Republiky Náhorného Karabachu. Na jeseň 2020 vyhral druhú vojnu o Karabach (prvá sa odohrala v rokoch 1992 – 1994) a Arménov pred úplnou porážkou uchránil len Vladimir Putin, ktorý vyrokoval mier. O dva roky neskôr, keď Azerbajdžan zaútočil na cieľe na území Arménska, Moskva nezareagovala. Sústredila sa na ukrajinský front a nebola ochotná pomáhať Pašinjanovi. V jeseni 2023 azerbajdžanské sily obsadili zvyšok Náhorného Karabachu a silou si vynútili teritoriálnu integritu svojej krajiny (arménske obyvateľstvo zo strachu pred prenasledovaním opustilo enklávu).

Strata Náhorného Karabachu – strata faktická, lebo formálne región celý čas podliehal Azerbajdžanu a ani Jerevan neuznal separatistickú republiku – sa pre Arménov stala traumou, ale tiež nádejou na vystúpenie z izolácie. Ôsmeho augusta 2025 vo Washingtone podpísal premiér Pašinjan s prezidentmi Ilhamom Alijevom a Donaldom Trumpom mierovú dohodu, ktorá síce neznamenalala mier *de jure*, ale umožnila začať normalizáciu vzťahov medzi oboma krajinami. Krátko nato Azerbajdžan zrušil blokádu na tranzit tovarov do Arménska a 13. februára 2026 sa po prvý raz od prelomu osemdesiatych a deväťdesiatych rokov otvoril na spoločnej hranici dočasný hraničný priechod. Ukázalo sa, že Arménsko a Azerbajdžan si lepšie rozumejú bez ruského prostredníctva. Aj keď, samozrejme, ešte nevieme, či sa udrží prozápadný kurz Jerevanu a či Rusko, ktoré má v Arménsku stále vojenskú základňu, neskúsi získať späť stratené pozície (čo bude náročné, pretože v regióne sa

veľmi posilnilo Turecko, ktoré je spojencom Azerbajdžanu). Veľkou neznámou zostáva aj to, aké dlhodobé následky bude mať útok Izraela a USA na Irán.

Politická strana Gruzínsky sen, ktorá je pri moci od roku 2012, pokračovala v zblížovaní so Západom. Tbilisi podpísalo s Európskou úniou dohodu o pridružení a Únia zrušila pre Gruzíncov víza pri krátkodobých návštevách v Schengene. V decembri 2023 sa napokon Gruzínsko stalo oficiálnym kandidátom na vstup do Európskej únie. Stalo sa to najmä preto, že tento status dostali aj Ukrajina a Moldavsko, ktoré s Gruzínskom vystupovali v jednom „balíčku“. Cesty Tbilisi a Bruselu (a taktiež Washingtonu) sa od istého času začali rozchádzať. Západ kritizoval kaukazského spojencu za prijatie nových ústavných zákonov. Navyše, Gruzínsko sa nepridalo k protiruským sankciám z dôvodu národných záujmov (s Ruskom má dlhú spoločnú hranicu). V jeseni 2024 Tbilisi na štyri roky odložilo prístupové rozhovory s Európskou úniou, ale nehovorí ani o obnovení diplomatických vzťahov s Ruskou federáciou, ktorá uznala dve gruzínske autonómne oblasti Južné Osetsko a Abcházsko za samostatné štáty.

Azerbajdžan naďalej nechce vstúpiť do Európskej únie ani do Euroázijскеj hospodárskej únie, sklamali ho však aj mnohé ďalšie multilaterálne formáty. Vzorom pre Baku zostáva Turecko, alebo tiež Malajzia. Prezident Alijev svedomito buduje modernú krajinu so silnou výkonnou mocou, ktorá kultúrne nepatrí ani do široko ponímaného Blízkeho východu (pretože je svetská), ale ani do Európy. So zásobami ropy i plynu si to môže dovoliť.

Keď sa vydavateľstvo Absynt rozhodlo vydať *Prípitok na predkov* po slovensky, v prvej chvíli som si pomyslel, že znova napíšem jej poslednú časť Sadachlo, ktorá je „najpolitickejšia“ a najviac „kronikárska“. Potom som si však uvedomil, že postačí napísať krátky úvod a vytvoriť novú mapu, ktorá ukáže aktuálny stav vecí na Južnom Kaukaze. Každá knižka je svedectvom doby, v ktorej vznikla – a tak nech to zostane.

Ak by *Prípitok na predkov* rozprával len o aktuálnej politike, nikto by sa ho po rokoch nerozhodol znovu vydávať.

Wojciech Górecki

Varšava, 15. marca 2026

Toto je rozprávanie o Azerbajdžane, Gruzínsku a Arménsku – troch krajinách, ktoré sa stali súčasťou Sovietskeho zväzu, no teraz s vynaložením všetkých síl budujú svoju nezávislosť. Gruzínci a Arméni mali pred stáročiami kvitnúce kráľovstvá, rozdrvené silnejšími susedmi. Azerbajdžan dávnejšie ako jednoliaty štát neexistoval (s výnimkou rokov 1918 – 1920), ale pri dokazovaní svojho práva na existenciu sa tiež najradšej odvoláva na minulosť.

Azerbajdžanci, Gruzínci a Arméni – prinajmenšom väčšina z nich – nemajú pochybnosti o tom, že patria do Európy.

Do týchto končín chodievam od začiatku deväťdesiatych rokov; región sa vtedy označoval ako Zakaukazsko (dnes sa o ňom najčastejšie hovorí ako o Južnom Kaukaze). Zrod nových štátov sprevádzali vojny, puče a prevraty, rozkvitali tam mafie, rozrastal sa obyčajný banditizmus, panovala bieda. Postupom času boli podpísané prímeria, rozdelila sa moc, banditi zlegalizovali svoje zisky, národné meny sa posilnili; prichádzala krehká stabilizácia. História, pochopiteľne, pokračuje, o čom sme sa presvedčili, keď sme videli tragické udalosti v Gruzínsku v auguste 2008.

Gruzínsko a Arménsko som navštívil viackrát, v Azerbajdžane som žil celých päť rokov. Z tohto dôvodu, ale aj

z kompozičných príčin opisujem Azerbajdžan samostatne a Gruzínsko s Arménskom spoločne v ďalšej časti knihy.

Prípitosť na predkov je voľným pokračovaním knihy *Pláneta Kaukaz* venovanej Severnému Kaukazu, predovšetkým horským republikám Ruskej federácie.

WG

I.

Azerbajdžan

Uhol pohľadu

Leszek bol naším hosťom v Baku niekoľkokrát.

Prvý raz pricestoval z Teheránu. Prešiel sa po meste, nazrel do čajovne, poobzeral si ľudí. Večer povedal: „Cítim sa ako v Európe.“

Druhý raz priletel rovno z Varšavy. Ohúrili ho hlučné ulice, chaotický pohyb áut a chodcov, dotieraví predajcovia a taxikári. „Je to predsa len Ázia,“ skonštatoval.

Tretí raz sa ničomu nečudoval – dokonca ani *všadeprítomným* portrétom Otca národa, ktoré si v Teheráne nevnímal, ale teraz, po Varšave, mu neustále udierali do očí a pokrývali celé mesto.

Hodina zemepisu

„Sám tam netrafíš,“ upozorňoval Kerim. „Z mesta sa vydaj na juh. Prejdeš popri prvom a druhom výjazde na Lökbatan, a potom nasleduje výjazd na Putu. O kilometer ďalej bude vpravo poľná cesta. Tam sa stretneme.“

Z centra sa dá najlepšie dostať Bulvárom naftárov; prechádza popri Bailove s dodnes fungujúcou cárskou väznícou, v ktorej sedel Stalin, a za ním je Šichovo.

„Predmestia Baku,“ napísal pred polstoročím Waclaw Kubacki, „sú veľmi rozsiahle, malebné a exotické. Pozliepané, pospletané, poplátané. Sú z trstia, slamy, samá chatrč. Čosi ako extrémistické letné tábory. Kombinácia plechu, drôtov, potrhaných rybárskych sietí, rozpáraných vriec, lepenky, povrazov a rozbitých škatuliek od čaju. Bezstarostné, pestrofarebné mestečko z ‚úžitkového‘ odpadu.“

Do tohto sveta, ktorý sa štyridsať, no možno aj štyristo rokov nezmenil, len materiály sú iné (teraz tu kraľujú najmä tie umelohmotné), sa vstupuje rovno zo zбоhatlíckych oblastí hojnosti a bezuzdného konzumného sveta. Slumy sa tiesnia hneď za plotmi luxusných penziónov a hotelov, ktoré lákajú hostí na wellness salóny, diskotéky a súkromné pláže. Bývajú tam západniarski naftári: špecialisti na vrtné plošiny, prečerpávacie stanice, tankery a potrubia. Vo svojich krajinách by na takýto luxus nemali. Hotely a penzióny začali vyrastať v posledných pár rokoch, keď sa Azerbajdžan rozhodol, že bude exportovať ropu na Západ. Volajú sa – „Barbados“, „Ramada“, „Crescent Beach“.

Nakoniec nechávame za sebou hotely aj chatrče a definitívne opúšťame Baku. Naľavo teraz vidieť Kaspické more, ale na breh sa dostať nedá. Pobrežie okupuje monumentálny industriál – lodenica, rafinéria a ešte nejaké továrne postavené v čase vrcholiaceho komunizmu. Dnes sú modernizované, ale odolávajú liftingu: jednoduchšie by bolo postaviť ich odznova. Uprostred spleti rúr a háld zhrdzaveneho železa, na nádвориach fabrických hál a medzi nádržami na ropu stoja domy pokryté eternitom. Žijú tam ľudia. (Podobné domy som videl na starých naftových poliach v Balachanoch a Bibi Ejbate; sú obklopené jazierkami ligo-tavej ropy, cez ktoré sa prechádza po položených doskách. Sú to poslední mohykáni, relikty z doby prvého naftového

boomu, keď Gorkij o Baku písal, že takto musí vyzerat peklo, a Čechov tu nechcel bývať ani za milión rubľov.)

Vpravo, za železničnou traťou, sa už črtajú kužele Gobustanských hôr. Rastlinstvo je riedke, stepné: tu a tam tráva, kriky, bodľačie. Pri ceste sa pasú malé stáda bielych, sivých, hnedých a čiernych baranov. Podistým patria obyvatelom industriálu, no možno dedinčanom zo samôť schovaných za kopcami.

Pôda a všetko, čo na nej rastie, je hrdzavohnedé, spálené slnkom, zaprášené. Farby sa rozžiarila až v okolí Saljan, kde Kura vteká do mora, no na skutočnú zeleň treba čakať ešte ďalších tristo kilometrov, až po subtropický Talyš na hranici s Iránom. (K hranici s Gruzínskom je to dvakrát toľko: v Elate treba zahnúť na západ a potom prejsť cez Kuranskú nížinu a bočné pásmo Malého Kaukazu.) Dnes ideme kamsi bližšie – čosi vyše dvadsať, nanajvýš tridsať kilometrov od Baku.

„Gruzínsko a Arménsko udržiavali cez Čierne more a Anatóliu kontakt so starovekou Európou, a potom s Byzanciou,“ písal Ryszard Kapuściński v knihe *Kirgiz zosadá z koňa*. „Odtiaľ prevzali kresťanstvo, ktoré sa na ich území vzoprelo expanzii islamu. Pôsobenie Európy na Azerbajdžan je už slabé a nanajvýš druhotné. Medzi Európou a Azerbajdžanom sa týčia hradby Kaukazu a Arménskej vysočiny, ale na východe prechádza Azerbajdžan do nížiny, je ľahko dostupný, otvorený. Azerbajdžan je predpolie strednej Ázie.“

Čakal na nás so staručkou ladou – takou omlátenou, že nemal povolenie vychádzať s ňou na bežné cesty. Auto nemalo reflektory ani spätné zrkadlá, namiesto zadného skla malo kus lepenky a predné, na viacerých miestach

rozbité, ledva držalo pokope. Povykrúcané kolesá zanechávali v piesku krivolaké stopy, akoby pred nami prešiel pelotón opitých cyklistov. Ani najskorumpovanejší policajt by nepustil na cestu takúto rachotinu, napokon Kerim určite na úplatok nemal. Na lade dochádzal len po križovatku, a potom čakal na príležitosť. Občas na aute prevážal pár vriec uhlia alebo niekoľko baranov – ale tiež len od cesty domov, alebo z dediny po cestu.

Vybrali sme sa za ním, cesta stúpala v miernych zákrutách do Gobustanských hôr a onedlho sme stratili z dohľadu pobrežie. Pravdupovediac, nie sú to nijaké hory, v tejto časti dosahujú sotva tristo-štyristo metrov, až ďalej na východ sú vyššie; v popoludňajšom slnku pripomínali dekoráciu, gýčovitú scénu filmu o dobytí Mesiaca alebo o živote na Marse. Lebo v týchto horách, okrem samotných hôr, pokrytých čoraz redšou trávou, a cesty, po ktorej sme šli, nebolo nič, ani len trpasličí stromček či väčší balvan, nehovoriac o stopách človeka. Zdalo sa, že tu nelietajú ani vtáky! Vedel som, že to je len ilúzia. V tráve sa zaručene hemžili hady a nespočetné množstvo hmyzu, o pár kilometrov ďalej bola lodenica, rafinéria a hradská spájajúca Baku s Teheránom a Tbilisi. Mobil fungoval. Inštinktívne som si však overil, či máme plnú nádrž a pitnú vodu.

To všetko pre tie kužele. Polovica tunajších hôr sú spiace sopky; ich spánok nie je hlboký, pripomína nervózne driemoty. Neďaleko sú kolónie nonstop činných vulkánov: každých pár minút vychrlia chladné blato s arómou železa. Sú vysoké niekoľko metrov, ale nájdu sa aj mikroskopické, párcentimetrové vulkániky, fakticky dierky v zemi, cediace bahnitú penu. Najväčšie sopky sú schopné vyvrhnúť stĺp bahna do výšky stoviek metrov – tie sa našťastie prebúdajú len raz za pár rokov, niekedy desaťročí.

Je to stará krajina. V blízkych jaskyniach sa našlo veľké množstvo nástenných malieb starých niekoľko tisíc rokov. Thor Heyerdahl, ktorý veril v dávne kontakty medzi Kaukazom a Škandináviou v nich videl lode pripomínajúce vikingské drakkary.

Niekoľko kilometrov od jaskýň sa v horách skrýva *pir* Gara-atli (Čierny jazdec). *Pir* je posvätné miesto, ľudové sanktuárium, najčastejšie hrob svätého muža. V Perzii je *pirom* uctievaný sivobradý stavec, v *pire* na ostrove Arťom zas uctievaajú meteorit, v inom pod Sabirabadom hada a neďaleko Nabrana, na skok od módnych letovísk „Green Village“ a „Cardinal“, je *pirom* skupinka stromov. Tajomný „Jazdec“, pochovaný v prírodnej, skalnej krypte (podmurovaný hrob treba trikrát obísť), bol podistým pustovník, možno sufijský šejk alebo miestny Robin Hood. „Veľký človek, silný *pir*,“ povedal mi opatrovník hrobu. Kedy žil? „Pred tristo rokmi, možno pred tisícročím.“ Dostal som sa tam náhodou, upútala ma cesta cez skalné rumovisko. Končila sa práve pri *pire*. Ten muž mi ešte povedal, že treba hodiť kameň do blízkej skaly: ak zastane na niektorom z výčnelkov, naša prosba bude vyslyšaná. Hodil som, ale kameň sa skotúlal dole, akoby si uťahoval z narýchlo vymysleného želania.

V inej časti Gobustanských hôr, na úplnej samote v kotlině obklopenej sopkami, ktorá sama pripomína obrovský kráter, sa rozkladá cintorín Sofi Hamid. Vraví sa, že po smrti Hamidovo telo posadili na ťavu a potom pochovali na mieste, kde sa zvierka zastavilo. Taká bola vôľa svätca. Stalo sa to dávno, pred tristo, možno pred tisíc rokmi. Pri Hamidovej mohyle postavili sochu ťavy a naokolo vyrástol cintorín. Každý chcel ležať vedľa svätca, aby mal bližšie do raja. Najstaršie z tisícich hrobov dávno zarástli trávou, na novších zostali zvyšky arabských nápisov a na

ešte novších sú nápisy v cyrilike. Sú pomalované žiarivými farbami, ktoré neblednú celé desaťročia. Tu a tam sú na náhrobkoch vyryté predmety spájajúce sa s nebohým: mohyla krčmára zdobí samovar, mohyla šoféra – nákladník. Na čerstvých hrobch prevažuje latinka, pomaly sa vracia aj arabčina.

V noci z cintorína Sofi Hamid vidieť svetlá Sangačalu: supermoderný terminál patriaci British Petroleum je rozvážačom potrubí, ktorými kaspická ropa a plyn prúdia k Čiernemu a Stredozemnému moru.

Naša cesta sa niekoľko ráz rozvetvila; odbočky sa po čase opäť navzájom spájali, ale niekedy sa tá druhá bez stopy strácala za najbližším pahorkom. Kerim mal pravdu: bez sprievodcu sem nemožno potrafiť. Ďalšia zákruta nás vyviedla na veľkú náhornú plošinu. Na jej okraji, pred pásmom ďalších kopcov, čupelo chudobné gazdovstvo. Boli sme na mieste.

Domec z neomietnutých tehál pripomínal skôr garáž a mohol mať dve, nanajvýš tri izbičky. Strecha z vlnitého plechu prečnievala ďaleko za jeho obvod, kryla ešte časť dvora ohradeného od strany kopcov múrikom. Rozostavili si tam letnú kuchyňu a jedáleň. Na jednej zo skriniek stál zapnutý televízor napájaný prúdom z generátora: vidieť, že život sa odohrával tu na dvore. Celkový obraz dopĺňala garáž susediaca s kuchyňou.

Voňalo to tam provizóriom a dočasnou. Gazdovstvo pripomínalo cigánsky tábor, stále pripravený na cestu – stačilo rozobrať strechu, rozobrať tehly, vyhodiť krámy na korbu nákladníaka.

Nedalo sa pochybovať, že tu bývajú utečenci. Utečenec vždy verí, že sa na novom mieste ocitol omylom, na

chvíľu, kým sa všetko neupokojí a nevyjasní. Žije v prítomnej chvíľi, zo dňa na deň, aby prežil. Nezapúšťa korene. Šetrí si sily na návrat a znovuvybudovanie skutočného života tam, v stratenom raji.

Kerim bol naozaj utečenec, teda vlastne presídlenec: utečenec uteká z inej krajiny, presídlenec sa pohybuje v rámci svojej vlasti. Medzinárodné humanitné právo považuje prvú kategóriu za ohrozenejšiu, utečenci majú právo na azyl a pomoc v duchu Ženevských dohôd z roku 1951 a Newyorského protokolu z roku 1967. O presídlenecov by sa mal starať ich vlastný štát.

V Azerbajdžane nie je veľa utečencov. Z Arménska sem prišiel len málokto. Väčšina zo stoviek tisíc ľudí, ktorých vyhnali z domovov na začiatku deväťdesiatych rokov počas konfliktu s Arménmi o Náhorný Karabach, bývala práve v Karabachu, alebo v okolí, v Agdame, Kelbadžare, Zangilane, Džebraile, Gubadle – na územiach obsadených a okupovaných arménskymi silami, ale podľa práva patriacich Azerbajdžanu. Je to veľká armáda, každý desiaty Azerbajdžanec je presídlenec alebo utečenec.

Mnohí z nich sa zastavili v Bejlagane, Imišli, Agdžabedi, Barde – len aby mali bližšie k rodným končinám. Bývali v stanoch, železničných vagónoch a chatrčiach narýchlo zbúchaných z lepenky a plechu. Aby vydržali aspoň do jari, do leta, do jesene; aby prečkali ešte jednu zimu. Bývanie v meste, stále zamestnanie, akákoľvek stabilizácia – to bolo podozrivé, zaváňalo to zradou a celkom určite defetizmom. Veď o pár mesiacov, o pol roka, nanajvýš o rok sa vrátíme a všetko bude ako kedysi!

Vláde to vyhovovalo. Zahraničným delegáciám ukazovala stanové mestečko pri Sabirabade, slumy ponárajúce sa vo večnom blate pri Saatly, železničnú vlečku v Imišli, kde

pripadalo pol dobytčieho vagóna na rodinu, a na koľajniciach pod vagónmi chovali v klietkach živý inventár. Táborry udierali do očí a svedčili o azerbajdžanskej krivde. Až po niekoľkých rokoch začala vláda budovať prvé osady, ktoré nahrádzali provizórium – s vlastnou školou, s tečúcou vodou, s normálnym prúdom namiesto pripojení načierno pomocou lepiacej pásky, čestné slovo, fakticky. V tých osadách mala každá rodina dom a kúsok pôdy, a kadekomu možno aj prišlo na myseľ, že sa už odtiaľto nepohne.

Časť utečencov sa usadila v Baku. Obsadili robotnícke ubytovne, internáty, bývalé továrenské budovy. Držali sa spolu: kamoši z jedného dvora a susedia z rovnakej dediny chceli aj vo vyhnanstve bývať vedľa seba. Deti sa hrali a neskôr sa ženili s deťmi iných presídlencov. Málokto sa z toho dokázal vytrhnúť.

Najprv vzbudzovali súcit, postupom času však začali liezť pôvodným obyvateľom na nervy. Prešli roky – a oni tam stále trčia ako výčitka svedomia, nehanebne sa pretŕčajú so svojim nešťastím! Udierajú do očí, to im patria ohavné paneláky v centre mesta, ustavične ovešané sušiacou sa bielizňou a v noci osvietené zálahou stowattových žiaroviek, lebo utečenci neplatia za prúd. Bytovky sú ponožené v smetiach a samy sa rozpadajú – tu odpadne balkón, tam sa odtrhne kus strechy, nikto nič neopravuje, prečo sa starať, to nie je moje. Celkom tak, akoby sa obyvatelia chceli pomstiť za svoj osud na predmetoch a na celom meste, ktoré bohatne a zabúda na minulosť.

Vraví sa, že vláda s tým napokon urobí poriadok, nechajú zbúrať utečenecké enklávy a ľuďom dajú byty – lenže komu sa potom, keď sa už Azerbajdžanci dohodnú s Arménmi, bude chcieť vracieť do Karabachu?